

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language,
Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social
Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1385-1396

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

1930 SANAYİ KONGRESİ RAPORLARINA GÖRE İPEKLİ MENSUCAT SANAYİİ

SINGLE INDUSTRIAL INDUSTRY BY INDUSTRY CONGRESS REPORTS 1930

Dr. Örg. Üyesi Münevver Ünsal Mercan

Van Yüzüncü Yıl Üniv. Van Meslek Yük. Okulu, Geleneksel El Sanatları Programı, Van/Türkiye

Article Arrival Date : 16.11.2019

Article Published Date : 31.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.206>

Reference : Balkar, O.E. (2019). "1930 Sanayi Kongresi Raporlarına Göre İpekli Mensucat Sanayii", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1385-1396

ÖZET

İpeğin ilk ana vatanı yapılan araştırmalarda Çin olduğu belirtilmektedir. Çin ormanlarında tesadüf edilen ipek böceklerinin meydana getirdikleri kozalaklardan ipek çekme usulü M.Ö.3000 yıllarında keşfedildiği mitolojik eserlerin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Çin’de ipekçiliğin keşfi tarihinden itibaren ipekçilikle en fazla ilgilenen o bölgede yaşayan Türkler olmuştur. Çin’den ipekçiliği öğrenen ilk Millet Türkistan Türkleridir. Türklerin göç olayından sonra, gittikleri her yere, ipekçiliği de beraberlerinde götürmüşlerdir. İpekçiliğin geliştirilmesi için çalışmış ve başarılı olmuşlardır. Cengiz Han’ın küçük oğlu Kaya Kubilay Han, Çinliler kendisine ipekli kumaş hediye ettikleri, yine bazı araştırmalarda yer almaktadır. 1274’te Moğol Hükümdarı olduğu zaman ipek ziraatı ve ipek kumaş imali isminde meşhur bir kitap yazdırılmış ve halka dağıtılmıştır. Anadolu’da ipekçiliğin gelişme devresi, Bursa Şehri’nin Osmanlı Devleti’nin başkenti olduğu sırada yaşanmıştır. O zamanlar yeni usul üzerine ipek çekme usulü bilinmediğinden diğer memleketlerde olduğu gibi ipekler el mancinıkları ile çekilmekte, dolayısıyla pek muntazam değildi. Bununla beraber Anadolu ipekleri Liyon, Milano piyasalarında “Demirbaş ve Lefke” ipekleri isimleriyle yüksek fiyatlarla satılmaktaydı. Türk ipeklerinin cinsi ince ve parlaktır. Kozadan muntazam çekildiği takdirde Avrupa fabrikalarınca pek makbul kabul edilmektedir. Ancak ipeklerimizin önemli bir kısmı azami kozlar mancinıklarla gayri muntazam çekilmekte ve bunlar Avrupa fabrikalarınca kaba kumaş dokumasında kullanılmaktaydı. Bilhassa el mancinıklarında çekilenler oldukça bozuktu. Kozadan muntazam veya gayrimuntazam çekilmesi ipeğin fiyatı üzerinde de % 10-15 oranında bir fark meydana getirdiğinden ipeklerimizin muntazam çekilmesinin teminine çalışılmalıdır. Vaktiyle Avrupa piyasalarında ipeklerinin rağbet görmediği Japonlar, ülkelerine yabancı ustaları çalıştırma yoluna gitmişler ve bu sayede dünyada en muntazam ipek üretimini gerçekleştiren İtalya ve Fransız ipekleri derecesinde muntazam ipek çıkarmışlardır. Bursa’da ilk defa Fransız icadı buharlı ipek çekme fabrikası 1845’te tesis edilmiştir. Ondan sonra bu yeni fabrika örnek teşkil ederek Bursa, Bilecik çevresinde 1856 yılına kadar 85 adet buharlı ipek fabrikası tesis edilmiştir. Bu fabrikaların en önemlisi Bursa Muradiye mahallesinde Çınar önünde Herke Fabrikası’nın ipek ihtiyacı için tesis edilmiş olan 78 mancinıklı büyük fabrikadır. Bu dönemde Fabrikaların sayısı Bursa, Kocaeli ve çevresinde üretilmekte olan 3.600.000 kilo yaş koza işleyebilecek durumdaydı.

Anahtar Kelimeler: Üretim, Tüketim, Pazar, Satış, Türkiye

ABSTRACT

It is stated that China is the first main homeland investigation. The silk drawing method from the cones that silk bugs found in the Chinese forest bring to the fountain is understood from the examination of the mythological artifacts discovered in 3000 BC. Since the discovery of silkworms in China, it has been the Turks living in that region that are most interested in silkworms. The first Nation Turkestan Turks to learn silk from China is the Turks. After the Turks' migration, everywhere they went, they took away the silk with them. They worked and succeeded in the development of silkworms. Kaya Kubilay Khan, the young son of Genghis Khan, is also present in some researches, in which the Chinese

gave him silk fabric. In 1274, when a Mongol ruler, a famous book called silk agriculture and silk fabric was printed and distributed to the public. The period of development of silkworms in Anatolia was the time when Bursa was the capital of the Ottoman State. At that time, the silk was pulled with hand grenades as it was in other countries, since the silk pull method was not known on the new style, so it was not very uniform. However, the Anatolian silkworm Lion was sold at high prices under the names of "Demirbaş and Lefke" ropes in the Milan market. The genus of Turkish silk is thin and bright. It is considered very acceptable for European factories if it is drawn uniformly from chocolate. However, a significant part of our silk is pulled regularly with maximum tricks, catapults, and these were used in rough fabrics of European fabrics. Especially those in the hand grenades are pretty bad. Since a uniform or irregular withdrawal from the cord brings about a difference of 10-15% over the price of the cord, we should try to ensure that our silk is drawn smoothly. The Japanese, which were not favored by silk on European markets at the time, went to run foreign masters to their countries and on this basis they produced regular silk in the order of Italian and French silk that made the most regular silk production in the world. For the first time in Bursa, the French-made steam silk hauling plant was established in 1845. Since then, this new factory has set an example and around 1856 around Bilecik in Bursa, 85 steam silk factories have been installed. The most important of these factories is Bursa Muradiye district in front of Çınar with 78 manicured big fabrics which are established for the silk requirement of the Herke factory. In this period, the number of Fabrics was able to process 3,600,000 kilos of cocoons produced in Bursa, Kocaeli and surrounding areas.

Keywords: Production, Consumption, Sunday, Sell, Turkey

1. GİRİŞ

Orta Asya ve İran'da belli bir geçmişi olan ipekçilik İslâm fethiyle daha da gelişti; hatta 100 (718) yılında Soğd bölgesinden Çin'e "yüeno" denilen ipekli kumaşların gönderildiği rivayet edilir (A Survey of Persian Art, V, 2008). Bu bölgenin en önemli şehri olan Semerkant'ta üretilen ipekli kumaşlara "sinizî", Hârizm'de üretilenlere ise "debîkî" deniyordu. Ortaçağ'da İran'da ipek üretimiyle ün yapmış on beş kadar şehir vardı ve bunlar vergilerini ipekle de ödeyebiliyorlardı; meselâ Me'mûn zamanında Cürcân'dan başşehir 1000 top ipekli kumaş gönderilmişti. İran'a hâkim olan Selçuklular Anadolu'ya gelince ipek üretimini burada da geliştirdiler. I. Alâeddin Keykubad'ın Venediklilerle yaptığı ticarî antlaşmalardaki ihraç malları arasında ham ve işlenmiş ipek de zikredilir; bunlar "Türkiye ipekleri" (seta Turchia) adıyla tanınıyordu.¹

Bilhassa Tisu'nun hükümdarlığı sırasında Moğollar ülkede ipekçiliğin gelişmesine çok önem vermişlerdir.²

İpek ilk defa Anadolu'ya İstanbul yoluyla girdiği yine araştırmalar ortaya koymaktadır. İstanbul'a 552 yılında Bizans Krallarından Jositinan'ın Türkistan'a gönderdiği seyyah kıyafetinde üç aceme rahip ellerinde taşıdıkları içi boş kasalara, o zamanlar Türkistan'dan ihracı yasak olan ipek böceği yumurtalarını doldurmak suretiyle ipek sanatını ilk defa Avrupa'ya getirmişlerdir. Bu olayı Alman ressamlarından Profesör Baver Almanya'da "Krefed" ipek kumaş müzesinin bir duvarında gayet güzel tasvir etmiştir. O tarihten itibaren ipekçilik İstanbul'dan Anadolu'ya, Kafkasya'ya yayılmış ve gelişmiştir.³ Meşhur seyyah coğrafyacı İbni Havkal, onuncu asırda Selçuklu Prenslерinin ikamet ettikleri "Merv" ve çevresinde ipekçiliğin yaygın olduğunu belirtmektedir.⁴

Osmanlı Devleti. Bursa XIV. yüzyıldan itibaren dünyanın sayılı ipek sanayi ve ipek ticareti merkezlerinden biri idi. Bursa'daki ipekçilik de başlangıçtan beri daha çok İran kaynaklıdır. Selçuklular zamanında Anadolu'da birçok yerde ipek dokumacılığı yapılmakta olduğu bilinmektedir. Aşıkpaşazâde, I. Murad döneminde Bizans mülkü olan Alaşehir'in (Philadelphia) kırmızı ipek kumaşlarıyla meşhur olduğunu, yine Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Aydın, Tokat, Amasya gibi merkezlerde ipekçilik yapıldığına dair kayıtlar bulunmaktadır.⁵ Ancak XV. yüzyıl Bursa kadı sicillerinde Anadolu'da ipek üretimi yapıldığına dair kayıtlar yer almamaktadır. Bununla birlikte Mora'da Bizanslılardan beri ipek üretiminin yaygın olduğu ve İran ipeği kadar kıymetli olmasa da Bursa'ya getirildiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde Arnavutluk'ta da ipek üretimi yapılıyor ve Bursa ile diğer bazı Avrupa şehirlerine ihraç ediliyordu. Gerek Selçuklularda gerek Osmanlılarda ipek

¹ -İslam Ansiklopedisi, XXII, s. 367

² -930 tarihinde düzenlenen Sanayi Kongresine Sunulan Hereke Fabrikası Müdürü Reşat Beyin Raporu,s. 124

³ - 1930 Sanayi Kongresi raporları, s 125

⁴ -Oktay Taş, Yok olmaya mahkûm edilen sektör İpekçilik, Ankara, 2011, s.1

⁵ - İslam Ansiklopedisi, XXII, s. 367

ticareti veya ipek dokumacılığı için ihtiyaç duyulan ham madde Hazar denizinin güneyindeki bölgelerden sağlanıyordu. İlhanlılar zamanında kervanlar Sultâniye, Erzurum, Erzincan ve Sivas yolu ile Konya'ya ve İstanbul'a ulaşırdı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra daha kısa olan Erzurum-Erzincan-Tokat-Amasya-Bursa yolu tercih edilmeye başlandı. Eskiden daha sık olarak kullanılan Trabzon-İstanbul deniz yolu ise neredeyse kullanılmaz hale gelmişti. Artık Bursa'da İranlı tüccarlar doğrudan ve kolaylıkla Avrupalı meslektaşları ile irtibat kurabiliyorlardı. Orhan Bey, Cenevizlilere imtiyazlar bahşederek Bursa'da bir bezzâzistan yaptırmıştı. Daha sonraki vakıf kayıtlarında bu bezzâzistanda yapılan ipek ticareti için bir "mîzan"dan bahsedilir. Hatta Osmanlılar zamanla Bursa'yı bir ipekçilik merkezi yapmak, böylece ipek yolunun kontrolünü ele almak, İran'daki ipek üretim merkezlerini de zapt etmek gibi bir siyaset gütmeye başlayacaklardır. Zira ipek ve ipek ticareti hazineyi devamlı beslediği gibi sarayda ve varlıklı kesimde ipeğe büyük talep vardı. I.Bayezid döneminde Osmanlı fetihleri ipek yolları ekseninde kuzeyde Amasya, Tokat, Erzincan, güneyde Malatya yönüne doğru gelişme göstermiştir. XVI. yüzyılda Tebriz'e hâkim olup Gılân ve Şirvan'la yakın ilişkiler tesis edilmesi planlandığı zaman ipeğe dayalı ekonomik mülâhazaların da hesaba katıldığı muhakkaktır. Anadolu'ya gelen İran ipeği Mâzenderan, Gılân ve Şirvan'dan toplanıyordu. Önceleri Sultâniye'de, daha sonra Tebriz'de pazar açılır, büyük tüccarlar ve kervanlar buralara yönelirdi. Satın alınan ipek, iki önemli dağıtım merkezi olan Erzurum'a ve Halep'e doğru yola çıkardı. Trabzon deniz yolunun kullanıldığı da olurdu. XIV. yüzyıldan itibaren Bursa Halep'in yerini almaya namzettir.⁶ Kervanların ihtiyacı olan at ve develer Türkmen kabilelerinden sağlanır ve Bursa'ya her yıl çok sayıda kervan gelirdi. Her bir kervan 300-400 baş hayvandan oluşur ve bunlar ortalama 200 yük kadar ipek taşırdı (bir yük yaklaşık 154 kg.). XV. yüzyılda Bursa'da İran'dan gelme tüccarlar çoğunluğu teşkil ederdi. Kadı sicillerinde tüccarların tamamına "Acem" denmesine rağmen bazıları Azeri veya Ermeni asıllıydı. Sicillerde daimi ikamet eden (mukim) veya kervanla giden (seffâr) tüccarlar birbirinden ayrı olarak zikredilmektedir.

Bursa'da ilk defa Fransız icadı buharlı ipek çekme fabrikası 1845'te tesis edilmiştir. Ondan sonra bu yeni fabrika örnek teşkil ederek Bursa, Bilecik çevresinde 1856 yılına kadar 85 adet buharlı ipek fabrikası teşekkül etmiştir. Bu fabrikaların en önemlisi Bursa Muradiye mahallesinde Çınar önünde Herke Fabrikası'nın ipek ihtiyacı için tesis edilmiş olan 78 mancınıklı büyük fabrikadır. Fabrikaların miktarı nihayet Bursa, Kocaeli ve çevresinin 3.600.000 kilo olan yaş kozaları işleyebilecek miktarda idi. O tarihlerde "Dut" ağacı yetiştirme alanı 80.000 dönüm olduğu tahmin edilmektedir.

Anadolu ipekçiliğinin en önemli gelişme devresi Karabatan (Pirin) isimli Sarı ipek hastalığının çıkması üzerine gelişmemiş bilakis gerilemiştir. Bu hastalık o zamanlar Avrupa kıtasında 26.000.000 kilo koza gibi en fazla ipek üretimi yapan Fransa'da ortaya çıkmıştır. Fransa'nın ipek mahsulünün 5.000.000 kilo kozaya düşmesine sebep olmuştur. İtalya, Anadolu İpekçiliğinde de müthiş tahribat yapmıştır. Bunun sonucu birçok fabrika kapanmış, dut ağaçları kesilerek yakılmıştır. Fakat nihayet Pastör tarafından karabatan hastalığı ilacının bulunması üzerine diğer ülkelerde olduğu gibi Bursa ve çevresinde de ipekçilik Birinci Dünya Harbine kadar yükselmiş ve önceki durumuna gelmiştir.

Mülga Ticaret ve İstatistik Nezareti İstatistik Müdüriyetinin yayınladığı cetvelle nazaran 1913 yılında Kars ve Ardahan çevresi hariç olmak üzere Türkiye'nin koza üretimi şöyle idi.⁷

Tablo 1: 1913 yılında Türkiye'de Koza üretimi

Vilayet	Kilo	Vilayet	Kilo
Bursa	3.948.223	İzmit	778.911
Kayseri	477.572	Urfa	434.188
Sivas	130.022	Antalya	126.694
Diyarbakır	122.633	Adana	68.368
Aydı	67.398	Çanakkale	44.688

⁶ -A.g.e., s. 368

⁷ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 126; Şevket Pamuk, Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914, İstanbul, 2005, s. 31

Elazığ	35.816	Ankara	32.351
İstanbul	30.564	Kütahya	18.390
Eskişehir	14.251	Muğla	11.580
Bolu	9.709	Kastamonu	3.116
Urfa	2.798	İçel	2.340
Samsun	2.200	Kayseri	1.666
Çatalca	1.540	Şebinkarahisar	800
Konya	255	Trabzon	150
Genel Toplam :	8.148.760.320.kilo yaş koza		

Yaklaşık olarak 11 kilo yaş kozadan 1 kilo ham ipek üretildiğine nazaran 1913 yılında ham ipek üretimi “741 bin kilo” 578.966 kıyye⁸/(bu rakamın yarısıdır). Bir kıyye ham ipek önceleri 22 liraya satıldığı halde 1913 yılında ipek üretiminin şimdiki değeri 12.735.932 liradır. Mülga Düğünü Umumi İdaresinin istatistiklerine göre yalnız Bursa, İzmit, Edirne, Rumeli, İzmir ve Antalya, Konya, Adana, Ankara, Sivas ve Karadeniz sahillerinin 1912-1916 yılları ipek üretimi aşağıda verilmiştir⁹.

Tablo 2: 1912-1916 Yıllarında Türkiye’de İpek Üretim Miktarı

Şehir	1912/kilo	1913/kilo	19014/kilo	1915/kilo	1916/kilo
Bursa	254.468	304.706	118.381	112.129	121.551
İzmit	61.861	51.277	25.564	23.201	26.808
Edirne	91.900	61.267	27.690	11.250	4.927
Rumeli	37.250	102.066	2.290	0	0
İzmir ve Akdeniz adaları	10.922	7.011	6.481	2.500	.2.866
Adana	8.638	5.604	4.638	1.206	640
Konya	1.822	1.267	132	1.648	710
Ankara	1.90	286	558	691	505
Sivas	16.417	7.075	10.100	3.615	1.134
Karadeniz	272	137	179	35	35
Toplam	485.450	542.596	266.013	156.277	159.172

1917 – 1922 yıllarında ise mahsulün tamamı bilinemediğinden Düğünü Umumiye kayıtlarına göre yalnız en önemli koza yetiştiren mıntıkların üretimi hakkında geçmişteki bilgiyi vermektedir.¹⁰

Tablo 3: 1917-1932 Yılları arasında Düğünü Umumiye Kayıtlarına Göre İpek Üretimi

Şehir	1917/kilo	1918/kilo	1919/kilo	1920/kilo	1921/kilo
Adana	18.888	0	0	0	0
Edirne	86.708	85.022	74.741	66.308	75.683
Ankara	7.280	4.000	0	0	0
Bursa	1.963.560	2.142.296	1.794.694	422.203	0
İstanbul ve çevresi	525.549	409.484	208.774	1.569	
Sivas	88.608	85.205	0	0	0
İzmir	45.386	24.778	22.850	6.026	0
Toplam	2.736.051	2.750.782	2.101.059	496.601	76.554

1921 yılından sonra ki üretimi hakkında istatistikî bilgi mevcut değildir.¹¹

⁸ -Bir kıyye: 500 gramdır

⁹ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 127;

¹⁰ -Dilek Altun, XIX. Yüzyılda Bursa’da İpek Böcekçiliği, Ankara 2013 (Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.61

¹¹ -Altun, a.g.e. s. 62

Almanların yaptıkları istatistik çalışmalarına göre 1913 yılı dünya ham ipek üretimi 25.560.000 kilo olduğu tespit edilmiştir.¹³

Tablo 4: 1913 Yılında Dünya İpek Üretiminde Türkiye'nin Yeri

Türkiye (Suriye üretimi dâhil)	1.200.000 ¹²
İran	500.000
Fransa	400.000
Kafkasya	350.000
Avusturya/Macaristan	300.000
Yunanistan	150.000
Sırbistan/Bulgaristan ve Romanya	100.000
İspanya	70.000
Hindistan	40.000
Toplam	25.560.000

Yukarıda belirtilen sınır durumu, I. Dünya Savaşı öncesi sınırlarıdır.

Suriye ve Irak üretimi dâhil Türkiye'nin dünya üretimindeki yeri dördüncü ve üretimin % oranı 4.7 idi. Yalnız Milli hudutlar dâhilindeki vilayetlerin üretimi olan 741.000 kilo, gerçek üretim olarak kabul edildiği takdirde sıralamada yine dördüncü sırada olmakla beraber % oranı 2.9 olur. Ancak yukarıda belirtilen rakamlardan anlaşıldığı üzere I. Dünya Harbi Türkiye ipekçiliğine büyük darbe vurmuş üretim mıstarını düşürmüştür. Bilhassa Bilecik ve çevresinin tahribi o mıntıkların ipekçiliğine büyük darbe vurmuştur. Diyarbakır ve Elazığ çevresi ile zamanında ipekçiliğin merkezi iken bugün oralarda ipekçilik oldukça gerilemiştir. İstiklal Harbini müteakip Cumhuriyet Hükümeti ipekçiliğin gelişmesine son derece gayret ettiğinden, birkaç yıl zarfında ipek üretiminin harpten önceki miktarını geçmesi beklenmektedir.¹⁴

Dünya İpek Üretiminde Harpten Sonraki Gelişmesi

Cemiyeti Akvam İstatistiklerine göre 1913 yılı, dünya üretimi 100 ile gösterildiği takdirde birkaç yılın üretim miktarının karşılaştırılması aşağıda gösterilmiştir.

1913-100

1914-138

1924-150

1925-197

1928-168

Üretimdeki bu artışa rağmen ipek fiyatlarında bir düşüş hissedilmemiştir. Milletlerin lüks eşyaya olan ihtiyaçlarının artışı iptidai milletlerin medeniyete doğru suratlı adımlarla yürümeleleri dolayısıyla onların ihtiyaçlarının artması ipek memleketlerinin üretimini yükselmesine ve fiyatların yükselişine mani olmuştur. Türkiye ipekçiliğinin gelişmesi, hiç olmazsa üretim miktarının harpten önceki miktara çıkarılması için harcanacak mesai önemli neticesini gösterecek, ülkeye yeterli gelir getirmesini sağlayacaktır.¹⁵ **Komşu Ülkelerde İpekçilik** I. Dünya Savaşından **önceki vaziyete** göre ipek üretiminin Türkiye de azalmasına rağmen komşu ülkelerde çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilere göre üretimde artış görülmektedir.¹⁶ Artış miktarı aşağıda verilmiştir.

¹² -Aynı yılda Milli hudutlar dâhilinde Türkiye üretimi 741 bin kilo olmuştur

¹³ Zafer Başkaya,, gelişimi ve dağılışı bakımından Türkiye ipekböcekliğinde Bilecik ilinin yeri, sorunları ve çözüm önerileri, Doğu Coğrafya Dergisi, XVII, s.30 , s.271

¹⁴ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 128

¹⁵ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 12; Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü İpekböceği Raporu Mart 2017, s. 3

¹⁶ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 12; Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü İpekböceği Raporu Mart 2017, s. 4

A-Bulgaristan

1925 1.700.000 kilo yaş koza
1926 1.860.000 “ “ “

B-Yunanistan (Yunan İktisat Mecmuasından alınmıştır.)

1920 300.000 kilo kuru koza
1921 420.000 “ “ “
1922 678.000 “ “ “
1923 604.000 “ “ “
1924 890.000 “ “ “
1925 1.168.000 “ “ “
1926 880.000 “ “ “
1927 830.000 “ “ “

“11 kilo yaş koza=3.70 kilo kuru koza=1 kilo ham ipek”

C-Suriye

1924 2.803.000 kilo yaş koza
1925 3.013.000 “ “ “
1926 3.000.000 “ “ “

Bu miktarlar Suriye'nin harpten önceki üretiminden az olmakla beraber Fransa hükümeti bunun artışına son derece önem vermektedir. Fransızların Suriye ipekçiliği ile şiddetle ilgilenmelerinin sebebi açıkça ortadadır. Fransa'da, bilhassa 18. Asırda gelişen ham ipek üretimi 1856 yılında 26 milyon kilo yaş kozaya ulaşmışken, hastalık nedeniyle 5 milyon kiloya inmiştir. O tarihten sonra dünya ipek üretim sanayinde en parlak geçmişe sahip ve gittikçe gelişmekte olan Liyon fabrikaları karşısındaki İtalya, Almanya, İngiltere ve bilhassa harpten sonra Fransa'yı dahi geride bırakan Amerika rakip üretim fabrikalarına karşı tutunabilmek için ucuz ipek temin etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Liyon fabrikaları Bursa ipekleri ile de çok ilgilenmişler, Bursa'da Fransız'lara ait birkaç ipek üretim işletmesi meydana getirmişlerdir. Öteden beri ipek üreten Suriye Fransız mandasına geçtikten sonra ise, Suriye'de ipekçiliğin gelişmesine çalışmaları onlar için daha elverişli olduğundan buna çalışmakta ve başarılı olmaktadır.

Anadolu İpeklerinin Cinsi.

Türk ipeklerinin cinsi ince ve parlaktır. Kozadan muntazam çekildiği takdirde Avrupa fabrikalarınca pek makbul kabul edilmektedir. Ancak ipeklerimizin önemli bir kısmı azami kozadan mancınıklarla gayri muntazam çekilmekte ve bunlar Avrupa fabrikalarınca ancak kaba kumaşta kullanılmaktadır. Bilhassa el mancınıklarında çekilenler oldukça bozuktur. Kozadan muntazam veya gayrimuntazam çekilmesi ipeğin fiyatı üzerinde de % 10-15 oranında bir fark meydana getirdiğinden ipeklerimizin muntazam çekilmesinin teminine çalışılmalıdır. Vaktiyle Avrupa piyasalarında ipeklerinin tutulmadığı Japonlar, ülkelerine yabancı ustaları çalıştırma yoluna gitmişler ve bu sayede dünyada en muntazam ipek üretimini gerçekleştiren İtalya ve Fransız ipekleri derecesinde muntazam ipek çıkarmışlardır.

İpeği en fena bir halde kozadan çeken Çinliler, son yıllarda Japonları taklit ederek ipeklerini muntazam piyasaya ar edilmesine çalışmaktadırlar. Bu münasebetle şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye'de azami 10 kilo yaş kozadan 11 kilo ham ipek çekilmektedir. Hâlbuki usta işçiye sahip ülkelerde bir kilo ham ipeğin 8 kilodan çekildiği görülmüştür. Bu olumsuz durumun önlenmesi için ipek çekenlere bu sanatın öğretilmesi yalnız ipeğin mükemmelliğini temin ve satış fiyatını

yükseltmekle kalmayacak aynı zamanda % 27 gibi önemli bir oranda fazla telefin önüne geçilmiş, ipeğin o nispette ucuza temin edilmesi sağlanacaktır.¹⁷

Türkiye ipekçiliğinin gelişmesini sağlamak amacıyla Meclis'te de zaman zaman çalışmalar yürütülmüş ve bazı tedbirle alınmaya çalışılmıştır. 6. 3. 134.071.924 tarihinde Suni ipekten Mensucat imalinin men'i hakkında Kanun çıkarılarak, ipekçiliğin tekrar gelişerek eski durumuna kavuşması düşünülmüştür. Aşağıda belirtilen hususta ipekçiliğin gelişmesi için alınması gereken tedbirler kararlaştırılmış ve uygulanmıştır.

İpek veya sunî ipekten maada mahlût mamulâtı lifiyeye mütedair Tarife Kanununun 8 nci maddesine bir zeyl ilâvesi hakkında (1/699) numaralı kanun lâyihası ve Kavanini Maliye Encümeni mazbatası

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Kalemî Mahsus Müdüriyeti

Adet: 6/945

14 Mart 1926

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Memleketimize hariçten ipekböceği tohumu ithalinin men'i hakkında Ziraat Vekâletince tanzim edilen ve İcra Vekilleri Heyetinin 3 Mart 1926 tarihli içtimaında tezekkür ve Meclisi Âliye arzı tasvip olunan kanun lâyihası ile esbabı mucibe mazbatasının musaddak sureti takdim olunmuştur. Muktezasının ifasına ve neticesinin işarına müsaade Duyurulmasını rica ederim efendim.

Başvekâlet Vekili

Doktor Refik

Gerekçe Ecnebi memleketlerden, bilhassa son zamanlarda Yunanistan'dan memleketimize ipekböceği tohumu ithal edilmekte ve bu yüzden hiç bir mecburiyet olmadığı halde epeyce bir paramız harice çıkmaktadır. Hele Yunanistan'da ipekböcekleri fennî usul ve şartlar dâhilinde yetiştirilmemekte olduğu için oradan ithal edilen tohumların çoğu cılız ve hastalıktır. Buna rağmen o gibi tohumlar gelişi güzel yetiştirilmiş olduklarından daha ucuza mal olarak memleketimizde büyük bir ihtimam ve itina ile yetiştirilen tohumlara rekabet etmekte ve revaç bulmaktadır. Hâlbuki öyle fennî usul ve şartlar dâhilinde yetiştirilmemiş ve sonradan hiçbir muayeneye tabi tutulmamış cılız ve hastalıklı tohumların açılmasından zayıf böcekler çıkmakta ve bunlar Karataban vesaire ye tutularak hem kendileri mahvolmakta ve hem bu gibi tehlikeli bulaşık hastalıkların, memleket dâhilinde yapılmasına sebebiyet vermektedir. Bunun neticesi olarak ipekböceği yetiştirmeğe karşı meyil ve heves azalmakta, böcekçilik yavaş yavaş sönmek tehlikesini göstermektedir. Hâlbuki böcekçilik memlekete mühim bir para kazandırdığı gibi çiftlik işlerinin çiftçiyi serbest bıraktığı bir zamanda ve kısa bir müddet içinde yapıldığı cihetle hasat ve harman ameliyatları gibi fazla masrafları için sermaye temin etmek itibariyle de köylüye büyük bir istinat noktasını teşkil etmektedir.¹⁸

Memleketimizde Pastör usulüyle hastaliksız ve sağlam tohum yetiştirilmektedir. Bilhassa Bursa, Trakya, Elâzığ, Diyarbakır Vilâyetlerinde;» Türkistan ve Afganistan iklimine de pek uygun selen hakiki Bağdat cinsi tohumlar fen dairesinde hazırlanmaktadır. Bu sene tohum ihtiyacımız tamamıyla temin edilmiştir.

Bu Kanun kabul edildiği takdirde ipekçilik ile beraber tohumculuğun da inkişaf ve terakki edeceği ve pek yakın bir atide harice mühim miktarda tohum ihracının da mümkün olacağı şüphesizdir. Hulâsa: fuzulî olarak paramızın harice gitmesine mani olmak, böcekçiliği sönmekten kurtarmak ve yerli tohumculuğu himaye etmek üzere ecnebi memleketlerinden ipekböceği tohumunun ithalini menetmek zarurî görülmektedir. Merbut kanunun kabulünü arz ve teklif ederim.¹⁹

¹⁷ -Nadir Yurtoğlu, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/34, (2017 Bahar), ss. 139-189, s. 176

¹⁸ -T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 108 nci içtima, 26 .5 . 1926 Çarşamba, XXV, s. 576/1

¹⁹ -T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 108 nci içtima, 26 .5 . 1926 Çarşamba, XXV, s. 576/2

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Ziraat Encümeni

Karar. 30

1,5, 1926

ZİRAAT ENCÜMENİ MAZBATASI

Riyaseti Celileye

Memleketimize hariçten ipekböceği tohumu men'i ithali hakkında encümenimize havale buyrulan lâyiha kanuniye Ziraat Müdürü Umumisi Muavini dahi hazır bulunduğu halde müzakere ve tetkik kılındı. Harbi Umumiden mukaddem beş milyon liraya yakın bir varidat temin eden ve senevi yüz yirmi bin kutu tohum raddesinde harice ve bilhassa) Kafkasya' ya ihracatta bulunan ipekçilik sanatı gavili harbiye dolayısıyla gittikçe tezelzüle uğramış ve nihayet mahsul miktarı iki yüz bin liraya tenezzül etmiş; idi. Hükümeti Cumhuriyetin bu hususta masruf himmet ve gayreti hasebiyle üç seneden beri tekrar eski şeklim almağa ve belki de daha fazla inkişafa namzet bulunan ipekçiliğimiz memaliki mücavirenin ipekböceği tohumu ihracatında mezkûr tohumların evsaf ve emrazı noktaî nazarından göstermekte olduktan lâkaydi ve müsamaha ve bilhassa Yunanistan'ın tohum ihracatını kendi memleketinde teşvik eylemek emeliyle harice sevk edilecek ipekböceği tohumların dâhilde satılacaklar derecesinde icabatı fenniyye imtisalen muayene ve kayda tabi tutmaması bu kısım tohumların komşu memleketler piyasasında pek kolaylıkla sürülebilmelerine sebebiyet vermekte ve bu yüzden o gibi yerlerde ipekböceği hastalıkları zuhur ettikten maada elde edilen mahsulâtta tohumların zafiyeti dolayısıyla lâşey hükmünde bulunmakta ve birçok böcekçilerimizi bu suretle zarar dide etmektedir. Binaenaleyh bir taraftan ipekçilerimizi fena ecnebi tohumların istimalden vikaye ve diğer taraftan da ihtiyaca kâfi olan yerli tohumlarımızı himaye sadedinde hariçten girecek ve fayda yerine bilâkis mazarrat tevhit edecek olan ecnebi tohumlarının men'i ithali teklifi kanunisi encümenimizce de muvafık görülmüş ise de, ahiren Meclisi Âlice kabul bu vurulan İstihlâk Kanununun 15 nci maddesi mucibince lâğvedilen mahsulâtı arziye vergisi meyanında harir vergisi de ilga edilmiş olduğundan şu suretle şimdiye kadar almış olduğu öşre mukabil ipekböcekçiliği umurunun birçok vezaifini memleketimizde rüyet ve idare etmekte olan Düyunu umumiye idaresiyle ipekböcekçiliğinin hiç bir alâkası kalmamış ve mezkûr sanatın kuyut ve şuru fenniyesiyle zapturaptını temin ve Düyunu umumiye idaresini tavzif eyleyen 10 Mayıs 1322 tarihli nizamname de kendiliğinden mevkii meriyetten kaldırılmış olacağından onun yerine kaim olmak üzere mevad ve ahkâmı lâzımenin ilâvesine encümenimizce zaruret hâsıl olmuştur.

Fakat balada zikrolunan nizamname yalnız böcekçilere vazife tahmil edip gerek teşvikat ve tergiyat ve gerekse terakkiyat noktaî nazarından hükümeti hiç bir noktadan alâkadar eylemediğinden hususatı mezkûra için de ayrıca ahkâm zikrine ve bunun neticesi olmak üzere de gerek tedrisat ve ıslahat ve gerekse teftişat için kadrolar tespitine lüzum görülmüştür. Heyeti Celileye berayı tasvip arz edilmek üzere Riyaseti Celileye takdim kılındı.²⁰

Reis Namına

Mazbata Muharriri

Urfa

Mardin

Vasfi

Ali rıza

Katip Aza

Aza

Aza

Saruhan

Mustafa Rahmi

Edirne

Çorum

Etem

Faik

Mustafa Lütfi

İpek Filatür (çekim) Fabrikaları:

²⁰-T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 108 nci içtima, 26. 5. 1926 Çarşamba, XXV, s. 576/3

İpeğin mensucatta kullanılması için her şeyden önce kozadan birkaç kat olarak çekilmesi lazımdır. Kozadan çekilmesi için koza sıcak suda yumuşatılır, ipek böceğinin kozayı tamamlamasından sonra onun üzerine yapıştırmış olduğu uç bulunur, elde edilecek numaraya, yani inceliğe veya kalınlığa göre birkaç uç birleştirilerek çile yapılır. İpeğin ıslatıldığı su çanağı ile çile yapmak için mancınık kullanılması gerekir. Bunların en iptida şekli ayakla işlenenleridir. 1846 yılına kadar Türkiye’de iptidai şekliyle kullanılmıştır. 1845 tarihinden itibaren küçük buharlı fabrikalar tesis edilmiştir. 1913 yılındaki istatistiğe göre yalnız Bursa’da 1-10 mancınıklı 60 kadar han mevcuttu. Bir mancınık yaklaşık olarak günde azami 450 gram ipek yapmaktadır. Düğünü Umumiye istatistiklerine göre ise I. Dünya Savaşından önce Türkiye’nin en önemli ipekçilik merkezlerinde mevcut el mancınıklarıyla fabrikaların sayıları aşağıda belirtildiği şekilde idi.²¹

Tablo 5: 1913 Yılında İpek Dokumasında Kullanılan Mancınık Miktarı

İşletmenin Bulunduğu yer	Adi el mancınığı adedi	Fabrikaların	
		Adedi	Mancınık adedi
Bursa	300	44	2296
Mudanya	-	6	328
Bilecik	86	49	2616
Gemlik	51	18	372
Bandırma	19	1	50
Karasu	3	1	50
Edremit	20		
Adapazarı	26	13	455
Geyve	42	24	962
İzmit	3	11	660
Çanakkale	11		
Toplam	561	166	7739

Ham İpek ve Kozalarının İhracat Miktarı

Tablo 6: 1925-1928 gümrük kayıtlarına göre ihraç edilen ipeklerin değerleri

Malzeme	1925/lira	1926/lira	1927/lira	1928/lira
Yaş koza	22.048	26.663	13.149	17.228
Kuru koza	932.462	1.185.963	502.496	1.150.769
Kamçıbaşı ve ipek döküntüleri ²²	99.039	117.173	92.996	141.049
Kamçıbaşı ve ipek döküntüleri ²³	4549	16.320	1.748	-
Ham ipek	1.162.097	1.128.032	794.813	824.346

İpeklerimizin Alıcıları:

Koza halinde çekilmiş ipeklerle ipek teleflerinin en büyük müşterisi İtalya, ikinci derecede ise Fransa; koza ve çekilmiş çile halindeki ipeklerimizin alıcıları, birinci derecede Fransa, ikinci derecede İtalya’dır.

Dünya İpeklerinde Satış Usul ve Esasları:

Kozadan çekilmiş ham filatur ipek numara (denye) üzerine satılır. İpek fiyatlarında en önemli etken ipeğin düzgünlüğü, ikinci derce de dayanıklılığı ve inceliğidir. İpeğin düzgünlüğünü temin için kozadan muntazam olarak çekilmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere ancak ülkemizde ipeklerimizin belki % 80’ni gayrimuntazam çekilmekte ve dolayısıyla fiyatında önemli miktar kaybetmektedir. Ancak ipeklerimizin kozadan muntazam çekilmesine önem gösterilmesi gerekir. İpek kendisinde fazla rutubet saklayan bir madde olması nedeniyle satılırken beynelmilel kabul edilen rutubeti taşıması gerekmektedir. Bunun için Milano’dan ve Kreyfert’te fabrikalar tarafından masrafi temin edilene ipek rutubet ve kalite tespit müesseseleri mevcuttur. Bir tüccar veya fabrikanın aldığı

²¹ -1930 Sanayi Kongresi raporları, s 13

²² -A.g. rapor, s. 132; (Taranmış olarak)

²³-Taranmamış olarak

ipek önce bu müesseseye gönderilir, rutubeti belirlenir ve ona göre son kesin fiyatı tespit edilir. Türkiye’de böyle bir müesseseye ihtiyaç vardır. Bursa veya İstanbul zahire borsasından birinde böyle bir muayene bürosu kurulmalı ve ipeklerimiz oranın vereceği rapora göre satılmalıdır. Önceleri böyle bir teşkilata sahip olmadığımızdan, Türk tüccarları ipeklerini sattıkları muayene bürolarından aldıkları belge üzerine satış yapmayı bilemediklerinden Avrupa tüccarları daima azami rutubet farkını dikkate alarak ipeklerimizi ucuza satın almaktadırlar. Bu suretle belki ipeklerimizin % 10 oranında kıymetinden kaybetmektedir. Harpten önceki üretimi temin edip bugünkü değerlerle 12.700.000 liralık yapabileceğimizi ve bunda da % 10’nun 1.270.000 lira edeceğini dikkate alırsak muayene bürolarının olmaması nedeniyle ortaya çıkan zarar anlaşılabilir. ²⁴

Şap İpeği ve Şap İpeğine Olan İhtiyaç:

Bazı kozalar ipek böceği tarafından çift dokunmuştur. Çift kozalardan ipek çekilmesi mümkün değildir. Keza böceğe tohum almak için deldirilen kozalardan ipek çekilemez. Mahsulümüzün % 4.5’ü çift koza, % 2.5’ü delikli koza ve ipek teleflidir. Ülkemizde mahalli sarfı olmadığından Avrupa’ya ihraç edilir. Orada pamuk gibi elyaf haline getirilerek pamuk gibi bükülür, şap ipliği denilen iplik elde edilir. Şap ipliği ipek gibi parlak olmamakla ipeğin diğer çeşidi olan iptidai dokuma çeşitlerindedir. Birçok kumaşlarda ipeğe tercihen kullanılır. Mesela mobilyalık ve gömleklik kumaş üretimi için şap, halis kozadan çekilen ipekten daha uygun evsaf arz etmektedir. Şaptan üretilen mobilyalık kumaşlar daha mukavemetli ve yıkaya daha müsaittir. Fiyat bakımından da daha ucuzdur. Bundan dolayı Avrupa fabrikaları yıllardan beri bu cins kumaşları hemen hiç denilecek oranda kozadan çekilen ipekten üretmemektedir. Türkiye de şap ipeği mevcut olmadığından yerli gömleklik kumaşlarımız koza ipeğinden dokunmakta ve şap ipeğinden dokunmuş gömleklerden daha pahalı olduğu halde aynı derecede bile tüketicici memnun edememektedir. Yerli gömlekliklerini giyenler daima kumaşın akmasından yumuşak olmamasından şikayet etmektedir. İpek mensucat sanayimizin acil ihtiyaçlarından biri de ülkemizde bir şap ipek fabrikası tesis edilmesi yararlı olacaktır. Bu takdirde elde edilecek faydalar şunlardır.

- 1- Çift ve delikli kozalarımızla, koza telefleri ucuz fiyatlarla ihraç edilmektedir. Bunların ülkemizde kullanılması satış fiyatlarının yükselmesine yardım edecektir.
- 2- Akmaz ve giyimeye daha müsait Avrupa üretimi kumaşların yapılması temin edilmiş ve bu suretle hariçten b gibi kumaşların hariçten ithal edilmesi önlenmiş olacaktır.
- 3- Mobilyalık kumaşlar daha ucuza mal edilecek ve Avrupa’nın bu tür kumaşlarına rekabet edilmesi kolaylaşacaktır. ²⁵

Suni İpek:

İpek lüks giyinme ihtiyacını tamamen tatmin etmekte ise de fiyatlarının yüksekliği yeni, ucuz ve ipek kadar güzel bir dokuma malzemesini aramak mecburiyetini doğurmuş bu suretle suni ipeğin icat edilmesine sebep olmuştur. Suni ipek 1895 yılında Fransızlar tarafından icat edilerek Avrupa milletleri tarafında imaline başlanmıştır. Kısa zamanda üretim fazlaşmıştır. 1913 yılında Avrupa sanayi memleketlerine suni ipek imalatı 11 milyona ulaşmıştır. I. Dünya Harbini müteakip yükselmesiyle yetinilmeyerek ipeğin suya karşı mukavemet edebilmesi temin edilmiştir. 1925 yılına kadar üretimde meydana gelen dalgalanmalar nedeniyle bazı krizlerle karşılaşmıştır. 1925 yılından itibaren üretim ve tüketim arasında bir denge sağlanmıştır. ²⁶

Tablo 7: Dünya Suni İpek Üretimi:

Yıl	Üretim Miktarı Kilogram	Yıl	Üretim miktarı Kilogram	Yıl	Üretim miktarı Kilogram
1895	600.000	1900	1.000.000	1901	1.500.000
1902	2.800.000	1903	3.000.000	1904	4.000.000

²⁴ -A.g. rapor, s. 132

²⁵ -A.g.r. s. 133

²⁶ -A.g.r. s. 134

1905	5.000.000	1906	6.000.000	1907	6.500.000
1908	7.000.000	1909	7.500.000	1910	8.000.000
1911	8.500.000	1912	9.000.000	1913	11.000.000
1914	12.000.000	1915	13.500.000	1916	15.000.000
1917	15.500.000	1918	16.000.000	1919	20.000.000
1920	25.000.000	1921	30.000.000	1922	35.500.000
1923	47.500.000	1924	64.000.000	1925	84.500.000

Tablo 8: Ülke İtibariyle Dünya Üretimi (miktarlar bin kilo üzere)

Ülke	1913	1922	1923	1924	1925
Amerika	700	11,000	16.000	17.000	23.500
İtalya	750	3000	5000	8000	14000
İngiltere	3000	7000	8000	11000	12000
Almanya	3500	5000	6500	10500	12000
Fransa	1500	3000	3500	6000	8000
Belçika	1300	3000	3500	4000	5000
Hollanda	-	1000	1250	2000	4000
İsviçre	150	750	1500	2000	2500
Avusturya	700	750	750	1000	1500
Polonya	-	350	550	850	1000
Çekoslovakya	-	250	350	600	800
Japonya	-	100	200	600	700
Macaristan	-	300	440	250	300
İspanya	-	-	-	90	100
İsveç	-	-	-	70	70
Rusya	-	-	-	40	30
Toplam	11.000	35.500	47.500	64000	85000

Tablo 9: 1913 Yılı Üretimi ve Sonrası Yıllardaki üretimde Artış Durumu²⁷

	Yıl				
	1913	1922	1923	1924	1925
Amerika	6.36	30.99	33.67	26.56	27.44
İtalya	1.36	8.45	10.50	12.50	16.37
İngiltere	27.27	18.69	16.85	17.19	14.4
Almanya	31.82	14.09	13.68	16.41	14.4
Fransa	13.64	8.45	7.36	9.37	9.36
Belçika	11.82	8.45	7.37	6.25	5.85
Hollanda	-	2.82	2.63	3.12(1/2)	4.67
İsviçre	1.36	2.01	3.16	3.12(1/2)	2.92
Avusturya	6.37	2.01	1.58	1.56	1.75
Polonya	-	1.00	1.16	1.33	1.17
Çekoslovakya	-	0.71	0.74	0.94	0.94
Japonya	-	0.28	0.42	0.94	0.81
Macaristan	-	0.85	0.84	0.40	0.35 (1/2)
İspanya	-	-	-	0.14	0.12
İsveç	-	-	-	0.10	0.08
Rusya	-	-	-	0.06	0.3 (1/2)
Toplam	100	100	100	100	100

Viscose % 90

Mitrocellulose % 70

Lacetate % 02

Curo -Ammonium % 01

Tablo 10: Suni İpek Fiyat Dalgalanması

Yıl	Ay	Dolar	Yıl	Ay	Dolar
-----	----	-------	-----	----	-------

²⁷-A.g.r. s. 135

1913	Ocak	1.85	1913	Eylül	9.30
1914	Nisan	2.00	1920	Şubat	6.00
1915	Kasım	2.50	1920	Haziran	5.00
1915	Aralık	3.00	1920	Eylül	4.00
1916	Ekim	3.30	1920	Ekim	2.55
1916	Ocak	3.50	1921	Haziran	2.70
1916	Aralık	3.55	1921	Eylül	2.80
1917	Mayıs	3.80	1924	Şubat	2.05
1917	Ağustos	4.00	1925	Şubat	2.00
1917	Ekim	4.25	1926	Temmuz	1.65
1918	Haziran	4.50			

Yukarıda belirtildiği üzere ipekçiliği geliştirmek için suni ipekçilik işlemleri çıkarılan kanunla men edilmeye çalışılmıştır. Ancak ülkenin ihtiyacı ve ithalat durumu dikkate alınarak suni ipek üretimi için 1933-1937 yılları arasında uygulanan "Birinci Beş Yıllık Plan"ın önemli yatırımlarından biri olan fabrikanın adı, dönemin İktisat vekili Celal Bayar'a 26 Kasım 1935 tarihinde yazdığı bir mektupla bizzat Atatürk tarafından konulmuştur. Projeye göre 490.000 liralık bir harcamayla yapımı öngörülmektedir. Temeli 28 Kasım 1935'te dönemin başbakanı İsmet İnönü ve İktisat vekili Celal Bayar tarafından atılmıştır.²⁸ Açılışı 1 Şubat 1938'de Atatürk'ün son Bursa gezisi sırasında yapılır. Fabrika başlangıçta 350 ton/yıl reyon (yapay ipek) üretim kapasitesinde iken, 1949'da 500 ton/yıl kapasiteli viskon (yapay yün) 1951 'de 200 ton/yıl kapasiteli selon ve karbon sülfür üniteleri eklenir. 1952'de ise, o zamana değin dış ülkelerden satın alınan ve viskon üretiminde yardımcı hammadde olan 450 ton/yıl kapasiteli karbon sülfür ünitesi eklenmiştir. Böylelikle fabrikanın, karbon sülfür kapasitesi 1957'de 940 ton/yıla, 1964'e gelindiğinde selon kapasitesi 200 ton/yıla ve viskon kapasitesi de 1.100 ton/ yıla yükselmiş bulunmaktadır.²⁹

KAYNAKLAR

T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, 108 nci içtima, 26. 5. 1926 Çarşamba, XXV

T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Altmış üçüncü inikat 27. V.1944 Cumartesi, X

1930 Sanayi Kongresi, Raporlar-Kararlar-Zabıtlar, Ankara 22 Nisan 1930

Dilek Altun, XIX. Yüzyılda Bursa'da İpek Böcekçiliği, Ankara 2013 (Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü İpekböceği Raporu Mart 2017

Hereke Fabrikası Müdürü Reşat Bey'in Umumi Raporu (Ankara,1930)

İstanbul Raporu (Ankara,1930)

Mahmut Kiper, Türkiye'yi Dokuyan Tezgâh: Sümerbank, Cumhuriyet Strateji Ekim 2009

Nadir Yurtoğlu, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/34, (2017 Bahar), S. 139-189

Oktay Taş, Yok olmaya mahkûm edilen sektör İpekçilik, Ankara, 2011

Şevket Pamuk, Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914, İstanbul, 2005

Zafer Başkaya, gelişimi ve dağılışı bakımından Türkiye ipekböcekçiliğinde Bilecik ilinin yeri, sorunları ve çözüm önerileri, Doğu Coğrafya Dergisi, XVII, s.30

1930 Sanayi Kongresi raporları, s 12; Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü İpekböceği Raporu Mart 2017

²⁸ Mahmut Kiper, Türkiye'yi Dokuyan Tezgâh: Sümerbank, Cumhuriyet Strateji Ekim 2009, s. 3

²⁹ -T. B. M. M. Zabıt Ceridesi, Altmış üçüncü inikat 27. V.1944 Cumartesi, X, s.367